

Формування соціальної компетентності майбутніх інженерів – важлива складова сучасної інженерної підготовки

Прохоренко Тетяна Григорівна¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Освіта/Педагогіка	378.016

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19055936>

Анотація. У статті аналізується важливість формування соціальної компетентності майбутніх інженерів в процесі навчання у закладах вищої технічної освіти. Соціальна компетентність розглядається як системна характеристика особистості, що забезпечує її здатність і готовність до соціальної взаємодії в процесі виконання різноманітних соціальних ролей. Вона включає соціально значущі знання, вміння, навички, досвід, відповідні якості та емоційно-ціннісні орієнтації. Спрямованість соціальної компетентності майбутнього інженера виводиться з особливостей інженерної діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства. Прискорені темпи науково-технічного прогресу, глобалізація, інформатизація ускладнили інженерну діяльність. Відбувається її подальша інтелектуалізація, інженерні рішення стають більш комплексними та соціально-орієнтованими. Виходячи з цього, соціальна компетентність інженера розглядається як складова його професійної культури. Провідна роль у формуванні соціально компетентного майбутнього інженера відводиться соціально-гуманітарним дисциплінам, вдосконаленню їх змісту, підвищенню якості викладання, пошуку нових методів та засобів навчання у закладах вищої технічної освіти.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, фахівець, інженер, інженерна діяльність, інженерно-технічна освіта, соціально-гуманітарні дисципліни.

The formation of social competence of future engineers is an important component of modern engineering training.

Annotation. The article analyzes the importance of forming social competence of future engineers in the process of studying at higher technical education institutions. Social competence is considered as a systemic characteristic of an individual, which ensures his ability and readiness for social interaction in the process of performing various social roles. It includes socially significant knowledge, skills, abilities, experience, relevant qualities and emotional and value orientations. The focus of the social competence of a future engineer is derived from the characteristics of engineering activities at the current stage of society's development. The accelerated pace of scientific and technological progress, globalization, informatization have complicated engineering activity. Its further intellectualization is taking place, engineering solutions are becoming more complex and socially oriented. The boundaries of responsibility for the implementation of new technical and technological developments are expanding. Based

---

¹ кандидат соціологічних наук, доцент, доцент кафедри філософії та педагогіки професійної підготовки, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вулиця Ярослава Мудрого, 25, Харків, Харківська область, 61000 <https://orcid.org/0000-0003-3776-2511>

on this, the social competence of an engineer is considered as a component of his professional culture. Not only high professionalism, but also developed personal qualities, moral and civic consciousness are becoming in demand. The skills to assess the prospects and consequences of engineering activities, to act in a situation of rapid change and uncertainty are being updated.

The leading role in the formation of a socially competent future engineer is assigned to social and humanitarian disciplines, improving their content, improving the quality of teaching, searching for new methods and means of learning in institutions of higher technical education. It is noted that the potential of social and humanitarian disciplines is not yet sufficiently effectively used today. Prospects for further research are seen in strengthening the interaction between special and social and humanitarian disciplines.

Keywords: competence, social competence, specialist, engineer, engineering activity, engineering and technical education, social and humanitarian disciplines.

Вступ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап людської цивілізації характеризується глобальним інноваційним розвитком усіх сфер суспільного життя. Особливо це стосується техніко-технологічних інновацій, провідником яких виступає саме інженер. Розвиток науки і техніки привів не тільки до неймовірного зростання обсягів науково-технічних знань, скорочення термінів впровадження новітніх науково-технічних розробок в практику, збільшення ролі інженерно-технічної діяльності у суспільстві, але й до ускладнення змісту та характеру самої інженерної діяльності, посилення її інтелектуалізації, насичення соціально-гуманітарними аспектами. Інженерні рішення сьогодні стають все більш комплексними та всеохоплюючими, орієнтованими не тільки на критерії техніко-технологічної, економічної ефективності, але і на відповідність екологічним, соціальним, естетичним параметрам і вимогам.

Багатофакторність сучасної інженерної діяльності обумовлює комплексний характер підготовки інженерних кадрів в закладах вищої технічної освіти. Одним із актуальних напрямів реалізації цього завдання є гуманізація та гуманітаризація інженерно-технічної освіти, спрямована на формування всебічно розвиненого, соціально компетентного, конкурентоспроможного, креативного, професійно мобільного фахівця.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Інтерес до поняття «компетентність» та його упровадження в науковий обіг і практику виник у зв'язку з підвищенням уваги до можливостей вивчення особистісного потенціалу сучасної людини, його формування, розвитку та реалізації в різних сферах суспільного життя. Це проявилось у виділенні і дослідженні науковцями різних видів компетентностей, а саме: загальнокультурної, етнокультурної, соціокультурної, управлінської, конфліктологічної, дослідницької, життєвої, етичної, гендерної тощо.

Проблематика запровадження компетентнісного підходу в освіті знайшла широке відображення в працях вітчизняних вчених: Н. Бібіка, І. Зимньої, В. Кременя, О. Лісовця, О. Овчарука, О. Пометуна та інших. Вагомий внесок у дослідження професійної компетентності фахівця зробили М. Докторович, Т. Смагіна. Аналізу сутності, структури соціальної компетентності присвячені публікації М. Гончарової-Горянської, О. Стахової, Д. Тарасова, особливостям її формування у фахівців різної професійної спрямованості - роботи П. Завалко, І. Зарубінської, Л. Курінної, О. Лісовця, Т. Тюльпи. Заслужують на увагу спроби О. Грибанової, І. Зарубінської, І. Шпичко виміряти рівень соціальної компетентності за допомогою комплексу діагностичних методик.

Водночас слід зазначити, якщо досліджень з проблеми формування соціальної компетентності майбутніх фахівців з переліку професій, що відносяться до типу «людина-людина» досить багато, то для професій типу «людина-техніка» ця проблема

залишаються недостатньо розробленою. Особливо це стосується підготовки до майбутньої професійної діяльності інженерів.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування значення та напрямів формування соціальної компетентності у майбутніх інженерів в процесі їх професійної підготовки в закладах вищої технічної освіти.

Результати

Досягненню вищеназваної задачі відповідає компетентісний підхід, що став методологічною основою сучасного освітнього процесу. Як слушно зазначає Лісовець О.В. акценти в сучасній вищій освіті зміщуються на досягнення результату, а виміром останнього виступає компетентісний підхід, упровадження якого в систему університетської освіти сприяє покращенню взаємодії з ринком праці, підвищенню конкурентоспроможності фахівців, оновленню змісту, методології та відповідного освітнього середовища. Домінантою компетентісно орієнтованої освіти є розуміння компетентності як певного освітнього результату [1, 53-54].

На законодавчому рівні компетентісний підхід в системі вищої освіти було закріплено Законом України «Про вищу освіту» в редакції 2024 року, який передбачав впровадження в зміст освітніх галузей відповідних компетентностей. Ця освітня концепція стала принципово новим підходом до визначення змісту, цілей та організації сучасної вищої освіти. Вона орієнтована на підготовку професійно-мобільних фахівців, здатних швидко адаптуватися до динамічних змін у будь-якій сфері суспільного життя та передбачає механізми постійної самооцінки ними власного професійно-ділового потенціалу, корекцію у випадку невідповідності сучасним вимогам.

З'явившись у ХІХ ст., термін «компетенція» і до сьогодні визначається неоднозначно. Погоджуємося з позицією, яка розглядає її як інтегративне поняття, що включає у себе комплекс складових, а саме: знання, які має особа; коло питань, в яких особа обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання роботи у відповідності з встановленими правилами, стандартами, законами. Компетенція – це певна норма, досягнення якої свідчить про спроможність правильно та успішно вирішити певне завдання. Компетентність – це оцінка досягнення (чи недосягнення) цієї норми. Остання розглядається як якість, характеристика особи, яка дозволяє їй вирішувати завдання в конкретній галузі [1, 55-56].

В професійній діяльності компетентність фахівця виступає головною умовою її успішності. Виконання професійних і соціальних функцій фахівця забезпечує професійна компетентність. Соціальну компетентність фахівця, на нашу думку, доцільно розглядати як складову більш широкої професійної компетентності, оскільки будь-яка діяльність людини має соціальну сутність та призначення, ставить соціальні цілі та спрямована на задоволення конкретних суспільних та індивідуальних потреб. Саме з цієї причини деякі науковці використовують для позначення цього єдине поняття «професійно-соціальна компетентність» – наявність спеціальних професійних знань, вмінь і навичок, котрі особистість спроможна майстерно застосовувати на практиці для досягнення поставлених завдань, а також здатність інтегрувати ці знання та вміння в соціум у різних соціальних групах для виконання різних соціальних завдань [2, 52]. Але це не заважає окремому розгляду її соціальної складової.

Сутність соціальної компетентності найбільш повно, на наш погляд, визначають ті автори, які розглядають її як інтегральну характеристику особистості, що включає сукупність певних якостей, здібностей, соціальних знань, вмінь та переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості, які надають можливість індивіду активно взаємодіяти з соціумом, налагоджувати контакти з різноманітними групами та індивідами, а також продуктивно виконувати різноманітні соціальні ролі [3, 188].

Соціальна компетентність охоплює різні сфери людської діяльності: навчальну, наукову, професійну, власне соціальну та інші, тому виступає важливою передумовою продуктивної міжособистісної взаємодії в усіх її проявах. В даному контексті заслуговує на увагу позиція О.О. Субіної аналізувати її у широкому і вузькому сенсах. У широкому розумінні це здатність індивіда виконувати соціальні ролі відповідно до прийнятих у суспільстві норм, тоді як у вузькому значенні – це вміння ефективно взаємодіяти з іншими людьми для вирішення професійних завдань [4, 73].

Деякі автори правомірно розглядають соціальну компетентність як процес і результат засвоєння і активного відтворення особистістю соціально-культурного досвіду (знань, умінь, цінностей, норм, традицій) на основі її діяльності, спілкування, відносин, що призводить до формування здатності застосовувати досвід діяльності до вирішення життєвих проблем, брати на себе відповідальність, проявляти ініціативу, активність у командній роботі, попереджати і вирішувати конфлікти, проявляти емпатію і бути толерантним у складних ситуаціях [5, 7].

Неоднозначною на сьогодні в науковій літературі є відповідь на питання щодо структури соціальної компетентності. Так, М.О. Докторович на основі системного підходу віднесла до неї наступні складові: когнітивно-ціннісний компонент; емоційно-мотиваційний компонент; інтерактивно-комунікативний та поведінково-діяльнісний компоненти. Когнітивно-ціннісний компонент визначається наявністю знань, соціальних уявлень, системи цінностей особистості та розуміння соціальної дійсності. Він також включає в себе усвідомлення соціальних норм і цінностей. Емоційно-мотиваційний компонент оцінює емоційне ставлення особистості до соціуму та мотиви її діяльності. Цей компонент розглядає роль емоцій і мотивації у соціальній взаємодії. Інтерактивно-комунікативний компонент включає в себе здійснення продуктивної комунікації з індивідами та групами, а також виконання різних ролей у процесі комунікації. Він охоплює вміння взаємодіяти з іншими й виконувати соціальні ролі. Поведінково-діяльнісний компонент стосується ціннісного ставлення до соціуму через поведінку та діяльність. Він враховує те, які дії та активності здійснює особистість у соціальному контексті [6].

В структурі соціальної компетентності Т.М. Смагіна виділила наступні компоненти: 1) знанневий компонент, який включає в себе розуміння та знання про суспільство, суспільні закони, правила комунікації й основи співпраці з іншими людьми. Важливою частиною цього компонента є вміння правильно вирішувати конфліктні ситуації; 2) ціннісний компонент включає в себе здатність відчувати власну гідність і цінність, сприймати співробітництво як важливу цінність. Також важливо бути принциповим, толерантним, усвідомлювати необхідність захищати власні права та інтереси, не порушуючи при цьому права інших осіб; 3) поведінковий компонент, змістом якого є вміння застосовувати ефективні стратегії спілкування в залежності від конкретної ситуації. Крім цього, це вміння емоційно налаштуватися на спілкування з іншими та продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групах і командах [7].

Різноманітність позицій науковців свідчить про системність даного поняття, про складність і багатоплановість самої особистості та її зв'язків з оточуючим світом. Не зважаючи на це, усіх об'єднує розуміння соціальної компетентності, по-перше, як певної характеристики особистості, по-друге, як системи сформованих соціально-значущих знань, умінь, навичок та досвіду їх використання у будь-якій діяльності, в тому числі й професійній. Соціально компетентна людина має не тільки розуміти сутність соціальної ситуації чи проблеми, але й бути мотивованою та уміти їх вирішувати, а також бути в змозі проаналізувати свою діяльність та її наслідки.

Зміст та спрямованість соціальної компетентності фахівця визначається, перш за все, змістом та специфікою тієї чи іншої професії та кваліфікації. Інженерна діяльність є результатом еволюції людської діяльності. З розвитком суспільства і, зокрема, науки і

техніки, відбувається ускладнення інженерної праці, посилюється роль інженерно-технічної діяльності. В сучасних умовах спостерігається суттєве прискорення темпів розвитку інженерно-технічної діяльності, скорочується час між відкриттям, винаходом та його практичним використанням. Комп'ютерно-інформаційна техніка взяла на себе цілий ряд обчислювальних, розумових та управлінських функцій, що не тільки полегшило роботу інженера, але і суттєво змінило характер інженерної діяльності в бік збільшення її інтелектуалізації.

Все це зробило діяльність інженера всеохоплюючою, призвело до інтеграції різних видів знання, формування нетрадиційних видів інженерної діяльності: системно-технічної, соціально-технічної, інженерно-управлінської, інженерно-психологічного проектування тощо. Тому у XXI ст. перед інженером постає необхідність вирішення нетрадиційних завдань, пов'язаних з формуванням соціально-технічного стилю мислення, сутність якого полягає не тільки в створенні ефективного технічного об'єкту, а в забезпеченні його нормального функціонування у суспільстві, зручності в обслуговуванні, бережливому ставленні до оточуючого середовища, сприятливому естетичному вигляді.

Сьогодні людство опинилося в принципово новій ситуації, коли неуха до проблем і наслідків впровадження нової техніки і технології може привести до непоправних негативних результатів для всієї земної цивілізації. Технічна думка і техніка, відкриваючи нові горизонти розвитку, неймовірно розширюють кордони буття людини, водночас, значно посилюють межу її відповідальності за свою подальшу долю. О.С. Пономарьов та М.К. Чеботарьов з цього приводу справедливо зазначають, що сучасний світ вступає у смугу цивілізаційного перелому, коли традиційні форми буття людини вимагають певної корекції. Посилюється нестабільність фізичних, біологічних і соціальних процесів, все більш виразно проявляється феномен непередбачуваності соціальних і психологічних явищ. За цих умов бути особистістю – не блага побажання, а імператив розвитку людини і людства. Кожному брати на себе вантаж особистих і загальнолюдських проблем стає єдиним шляхом виживання і подальшого вдосконалення людини і людства. Він передбачає розвиток найвищої міри відповідальності, яка простягається від вузького кола найближчого оточення конкретної особистості до завдань і проблем планетарно-космічного масштабу [8].

Крім того, відбувається зростання частки і значення соціально-психологічних чинників на виробництві, що пов'язано з розширенням інженерно-управлінської діяльності, ускладненням умов кооперованої праці. В сучасних умовах інженерно-технічні спеціалісти повинні вміти контактувати з людьми в умовах складно організованого виробництва, значної кількості ділових зв'язків, мати досвід виявлення прихованих сил, які допомагають визначати поведінку людей в різних суспільних ситуаціях. Тому важливою особливістю інженерної діяльності стає її гуманізація.

Саме тому в науковій і публіцистичній літературі доволі часто ставиться питання про розширення та ускладнення критеріїв оцінки інженерних рішень, конструкцій, технологій тощо. Так, до традиційно існуючих критеріїв технічної та економічної ефективності сьогодні додаються додаткові критерії екологічної ефективності, врахування вимог ергономіки, інженерної психології та інших знань, які стають необхідними для сучасного інженера. Все це повинно знайти відображення в структурі соціальної компетентності сучасного інженера, стати орієнтиром в процесі його професійної підготовки.

У зв'язку з цим підвищується роль і значення всього навчально-виховного процесу в технічному університеті, а особливо соціально-гуманітарної складової технічної освіти, яка покликана реалізувати ряд важливих завдань. По-перше, формувати соціальну компетентність як частину професійної культури інженера, що дає можливість не просто засвоїти знання, уміння і навички конкретної професії, але і

навчитися бачити широкий соціокультурний контекст, оцінювати соціальні перспективи і наслідки своєї трудової діяльності. По-друге, виробляти уміння діяти в ситуації невизначеності і технологічних ризиків з урахуванням соціогуманітарної експертизи технічних проектів. По-третє, сприяти розвитку особистості, людських якостей майбутнього спеціаліста, формуванню світогляду, моральної і громадянської свідомості. По-четверте, вдосконалювати комунікативні навички, уміння вступати в контакт і підтримувати конструктивні взаємостосунки з іншими людьми, оволодівати різноманітними способами і прийомами спілкування в колективі, формувати лідерські якості [3, 189].

Головним напрямом вирішення цих завдань на всіх етапах професійної підготовки майбутніх інженерів виступають соціально-гуманітарні дисципліни, коло яких визначається державним стандартом вищої освіти, освітніми програмами за спеціальностями, відповідними кваліфікаційними вимогами та рекомендаціями роботодавців. Обов'язковими до вивчення у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті для всіх технічних спеціальностей освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» є: філософія, історія та культура України, іноземна мова (за професійним спрямуванням), українська мова. Для освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» це: філософія техніки і технологій та іноземна мова. Спектр дисциплін гуманітарної підготовки дещо розширюється за рахунок вибірових дисциплін, що пропонуються до вивчення: логіка, соціально-політологічні проблеми сучасного суспільства, політологія, етика ділових відносин, психологія, психологія управління, основи академічної доброчесності та академічного письма, риторика та деякі інші.

Водночас, як свідчить дослідження, проведене Бондаренко В.В., об'єм соціально-гуманітарних дисциплін в технічних університетах залишається далеким від бажаного. Аналіз співвідношення дисциплін гуманітарного циклу підготовки відносно компонент освітньо-професійної підготовки та циклу професійної підготовки в чотирьох провідних закладах вищої технічної освіти за спеціальністю J8 «Автомобільний транспорт» першого бакалаврського рівня вищої освіти (національний університет «Львівська політехніка», державний біотехнологічний університет, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя та Харківський національний автомобільно-дорожній університет) складає відповідно 10%, 12,2%, 10%, 13,8% від загальної кількості кредитів. З чого автор приходять до висновку, що наші заклади вищої технічної освіти все ще продовжують готувати «технарів», а не сучасних спеціалістів, які володіють не тільки технічними компетентностями [9, 23-24]. Причина ситуації, що склалася, полягає в тому, що, на жаль, і досі існує стійке переконання в тому, що в технічному закладі вищої освіти пріоритетними повинні бути дисципліни науково-природничого та технічного спрямування. Впровадження додаткових дисциплін гуманітарного циклу в освітні програми буде обмежувати викладання спеціальних дисциплін, а значить не сприятиме повноцінній підготовці інженера.

Соціально-гуманітарні дисципліни допомагають опанувати й зрозуміти ті теоретичні напрацювання людства, які складають основу світогляду та реалізують завдання соціалізації особистості. Під впливом світогляду формуються такі професійно значущі якості особистості фахівця, як здатність самостійно вчитися, набувати професійних знань, оволодівати новими технологіями, удосконалювати кваліфікацію. Важливо сформувати у майбутнього фахівця не тільки потребу і готовність до самовдосконалення, але і навчити сучасним прийомам та методам, які дозволяють опрацьовувати великі обсяги інформації та організувати пізнавальну діяльність в цілому. В протилежному випадку настає швидка дискваліфікація та втрата конкурентоспроможності на ринку праці.

Соціально-гуманістичний компонент інженерної підготовки, обумовлений вимогами взаємодії з іншими людьми в межах професії, спрямований на формування

знань, вмінь та навичок ефективно вирішувати проблеми співпраці, спілкування та співіснування. Це здатність до колективних дій, вміння адаптуватися до нових ситуацій; навички міжособового спілкування, вміння ефективно вирішувати конфлікти; орієнтація в соціальних ситуаціях, вміння вибрати ефективну стратегію поведінки та адекватні засоби спілкування та соціальної взаємодії, здатність працювати в команді; відданість етичним цінностям.

Крім того, вивчення соціально-гуманітарних дисциплін дозволить майбутньому інженеру, як громадянину своєї країни, орієнтуватися в політичній обстановці, в тенденціях світового та державного розвитку, мати власний погляд на політичні, соціально-економічні процеси та прагнення приймати в них активну участь. Не менш важливим у підготовці інженера є формування здатності сприймати міжкультурні відмінності, взаємодіяти в багатокультурному суспільстві, поважати інші культурні традиції, вбачати в них джерело збагачення особистого досвіду. Велике значення соціально-гуманітарна складова професійної освіти має у розвитку емоційної сфери особистості майбутнього інженера, розвитку його інтуїції, творчого уявлення, асоціативного мислення тощо. Всі ці знання, якості, здібності, навички, вміння, ціннісні орієнтації утворюють соціальну компетентність інженера.

За таких обставин актуалізуються проблеми якості викладання соціально-гуманітарних дисциплін в закладах вищої технічної освіти, пошуку нових методів, форм і засобів навчання, які б сприяли розвитку у здобувачів інтересу до предмету, майбутньої професії, стимулювали творче мислення, ініціативу, самостійність у вирішенні навчальних, життєвих і професійних проблем. Досягненню цього сприяє використання інтерактивних методик навчання, суттєвою відмінністю яких є оперативна зміна темпу та форми подання навчального матеріалу, модифікація його змісту тощо. При такому підході заняття стають схожими на діалог, викладання перетворюється в дослідницький процес. Стимулюючи вирішення проблеми, викладач вміло підштовхує аудиторію до самостійного її вирішення. Ефективність такого методу полягає в тому, що окремі проблеми можуть підніматися самими студентами та знаходитися на перетині різних галузей знань. У контексті інтерактивного навчання самі знання набувають інших форм. Особливістю є те, що студент отримує їх не у вигляді вже готової системи від педагога, а в процесі власної пізнавальної активності. Крім того, студенти опановують систему способів і механізмів пошуку знань, пристосовують її до себе. Тому знання, отримані таким чином, одночасно стають інструментом для самостійного їх освоєння у подальшому.

Сьогодні спостерігається існування та використання різноманітних інтерактивних методів. Одним із них є проблемне навчання, яке трактують як систему прийомів, що забезпечують цілеспрямовані дії педагога з організації залучення механізмів мислення та поведінки студентів за допомогою проблемних ситуацій. У процесі проблемного навчання викладач не повідомляє готові знання, а висуває проблему і шляхом пробудження інтересу до неї викликає бажання у процесі пошуків знайти спосіб її розв'язання. Тобто проблемне навчання дає змогу особистості відповідно до наявної інформації виробити свою власну позицію, погляд [10].

У закладі вищої технічної освіти проблемне навчання можна застосовувати на різних етапах навчання (бакалаврська, магістерська підготовка), при будь-якій формі занять (лекції, практичні чи семінарські заняття, під час виконання самостійної роботи, написання доповідей, рефератів тощо). Під час проблемної лекції викладач, визначаючи проблему та ступінь її розробленості, повинен простежити її місце в процесі розвитку науки, техніки та технології, спробувати знайти лінії взаємозв'язку з інженерною діяльністю, показати значущість отриманої інформації у майбутній професійній діяльності, запропонувати слухачам підібрати можливі комплексні, міждисциплінарні варіанти її вирішення. Кращим варіантом видається викладання проблеми на початку

лекції, оскільки це буде привертати увагу здобувачів до навчального матеріалу протягом усієї лекції. В деяких випадках виправданим є формулювання проблеми на завершальному етапі лекції, щоб спонукати студентів до самостійного пошуку варіантів її вирішення. Під час проведення лекції викладач може, по необхідності, задавати аудиторії проблемні питання, підтримуючи постійний інтерес до лекції.

Розвитку соціально-орієнтованого мислення сприяє використання конфлікт-методу на практичних заняттях з соціально-гуманітарних дисциплін. Він реалізується завдяки створенню і вирішенню конфліктних ситуацій, які можуть виникати в професійній діяльності інженера. Наприклад, запропонувати розглянути ситуацію порушення етичних норм поведінки під час виконання колективного проекту. Реакція на ці порушення може стати предметом обговорення та дискусії, в процесі якої формується власне бачення проблеми, вміння застосовувати на практиці отримані знання, виробляти власні стратегії поведінки в конфліктах, здійснювати самоуправління власними негативними емоційними станами, трансформувати руйнівні сили конфлікту в цивілізоване, конструктивне русло.

До проблемного навчання можна віднести кейс-методику. Сутність їх полягає в тому, що здобувачам надається опис проблемної ситуації, яка може спровокувати активне обговорення, дискусію. Ситуації краще обирати, виходячи з реальних соціально-інженерних проблем, які можуть виникнути в практичній діяльності. На основі отриманого вже комплексу знань, вивчення додаткових джерел інформації група намагається проаналізувати ситуацію, розглянути можливі варіанти її вирішення та вибрати кращий з них. При вирішенні більш складних проблем студентів групи можна поділити на окремі команди. Ролі в команді можуть бути розподілені: капітан, аналітики, генератори нових ідей тощо. Кожна команда виробляє власний проект чи рекомендації, які потім обговорюються в групі. Прийнятним є варіант, коли загальна проблема розбивається на складові і кожна з команд вирішує своє завдання. По завершенні роботи отримані кожною командою результати обговорюються, систематизуються, виробляється спільне рішення.

Головною перевагою тут виступає, по-перше, практична спрямованість, яка дозволяє здобувачам застосовувати теоретичні знання до вирішення практичних задач, сформулювати конкретні практичні навички. По-друге, інтерактивний формат забезпечує більш ефективне засвоєння матеріалу за рахунок активного та емоційного включення студентів в ситуацію. При цьому акцент робиться не на оволодіння готовими знаннями, а на їх вироблення в процесі командної роботи. Як наслідок, у здобувачів формуються комунікаційні компетентності (здібності працювати в команді, проявляти гнучкість, вміння переконувати та шукати компроміси), здібності самоорганізації та самоосвіти, вміння здійснювати пошук та аналіз інформації з різних джерел та баз даних. По-третє, використання кейсів в навчальному процесі сприяє встановленню міждисциплінарних зв'язків, оскільки вирішення проблемної ситуації, частіше за все, вимагає використання знань з інших дисциплін і галузей знань.

Не менш важливим є вдосконалення змісту соціально-гуманітарних дисциплін в напрямку урахування досягнень сучасних природничих і технічних наук, наближення його до вивчення особливостей сучасної інженерної діяльності, підвищення практичної спрямованості. Наприклад, на практиці це може бути реалізовано включенням у відповідні теми цікавих фактів з життя і творчості відомих вітчизняних і зарубіжних інженерів-винахідників; обговоренням соціальних, екологічних наслідків від впровадження нових техніко-технологічних розробок у виробництво; аналізом моральних, правових аспектів інженерних інновацій тощо.

З іншого боку, плідним є використання гуманітарних знань під час вивчення спеціальних дисциплін. Для прикладу це можуть бути знання про закони і форми мислення, роль наукових гіпотез в процесі пізнання, історичні обставини тих чи інших

наукових відкриттів, закономірності розвитку науки і техніки тощо. Це дозволить сформувати інтегровану систему знань у здобувачів на основі цілісної картини світу у єдності її складових «природа-техніка-суспільство-людина». Крім того, важливою умовою виступає тематична узгодженість соціально-гуманітарних дисциплін між собою, що забезпечить досягнення більш якісного та ефективного результату у навчанні, відсутність дублювання в тематиці суміжних дисциплін.

Слушною є думка авторів, які пропонують систематично використовувати в навчально-виховному процесі наявну інформацію про аварії й аварійні ситуації на виробництві, особливо ті, що були зумовлені так званим людським чинником. В сучасних умовах істотно розвиненого суспільного поділу праці роль цього чинника суттєво зростає, оскільки від дій кожного виконавця може залежати кінцевий результат тривалої діяльності великого колективу конструкторів, технологів, виробничників та експлуатаційників. Тому відповідальність і високий професіоналізм кожного з них виступає однією з основних передумов успіху всього колективу і появи досконалого технічного виробу чи створеної технології як результату узгоджених спільних зусиль [8].

Отже, соціально-гуманітарні дисципліни формують соціальну компетентність майбутніх інженерів, яка визначається наявністю широкого спектру соціально-гуманітарних знань, уміннями та навичками застосування їх на практиці, прагненням до самовдосконалення та подальшого професійного зростання, здатністю до творчості, колективних дій тощо. На основі аналізу співвідношення базових показників соціальної компетентності були виявлені рівні її сформованості. Так, високий рівень сформованості соціальної компетентності характеризується глибиною та гнучкістю соціально-гуманітарних знань, умінь та навичок; усвідомленням необхідності отримання даних знань, розвинутою здатністю застосовувати їх на практиці; позитивною мотивацією до професійного зростання, творчої самореалізації в професії; стійким інтересом до постійного саморозвитку та самовдосконалення; вмінням адекватно сприймати власні помилки та оцінювати власну професійну придатність. Середній – невисокою позитивною мотивацією до професійного зростання під час соціально-гуманітарної підготовки; недостатнім усвідомленням необхідності отримання соціально-гуманітарних знань; здатність застосовувати знання на практиці та прагнення до творчої самореалізації в професії проявляється лише в окремих навчальних ситуаціях; нестійким інтересом до постійного саморозвитку та самовдосконалення. Низький рівень сформованості соціальної компетентності визначається практичною відсутністю вищезазначених показників [11].

Підвищення вимог до професійної підготовки сучасних інженерів, в тому числі гуманітарної її складової, істотно актуалізує проблему професійно-творчої майстерності викладача. Остання характеризується високим рівнем розвитку професійно-значущих знань, творчих та особистісних якостей, набутого досвіду, високим рівнем володіння педагогічними методами та технологіями, наявністю власного стилю роботи. Це забезпечує самоорганізацію професійної діяльності викладача, а у здобувачів формує інтерес і позитивну мотивацію до оволодіння навчальними дисциплінами та професією інженера в цілому.

Висновки

Прискорені темпи розвитку сучасного суспільства, викликані глобалізацією, техніко-технологічним прогресом та інформатизацією, привели до суттєвих змін в змісті та характері інженерної діяльності. Остання стає більш складною і багатогранною, вимагаючи від сучасного фахівця формування відповідної соціальної компетентності. Соціальна компетентність інженера розглядається як системна якість особистості, складова його професійної культури. Важлива роль, у зв'язку з цим, у закладі вищої

технічної освіти відводиться соціально-гуманітарним дисциплінам, які формують у майбутніх інженерів доволі широкий діапазон соціально-гуманітарних знань, усвідомлення необхідності їх отримання, здатність використовувати отримані знання в практичній діяльності, прагнення до саморозвитку та творчої самореалізації, важливі соціально-значущі якості. Все це дозволить ефективно і максимально відповідально діяти в умовах динамічного та нестійкого світу, створювати технічні об'єкти та реконструювати реальність на нових засадах, не зашкоджуючи оточуючому світу, не створюючи нових ризиків, забезпечуючи, у підсумку, як особистий успіх і благополуччя, так і процвітання суспільства.

Перспективним напрямком подальших досліджень в цьому плані може стати пошук шляхів і форм взаємодії між спеціальними та соціально-гуманітарними дисциплінами, що дозволить повніше використовувати потенціал останніх для формування соціальної компетентності в процесі підготовки майбутніх інженерів.

Список використаних джерел

1. Лісовець О. В. Формування соціально-правової компетентності майбутніх соціальних працівників: монографія / Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2018. 344с.
2. Завалко П. І. Поняття соціально-професійної компетентності при підготовці майбутніх психологів з реабілітації. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2024. № 2 (4). С. 48–54.
3. Стецюк Р. В. Роль соціально-гуманітарних наук у формуванні соціальної компетентності майбутніх фахівців інженерно-технічних спеціальностей. *Інформаційна культура у просторі професійної комунікації* : мат. вусеукр. наук.-метод. інтернет-конф. - Івано-Франківськ : Фоліант, 2016. С. 187-191.
4. Субіна О. О. Формування соціальної компетентності майбутніх викладачів в умовах професійної підготовки : монографія / Мін-во освіти і науки, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 208 с.
5. Ніколаєску І. О. Формування соціальної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до вимог державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник. Черкаси: ОІПОПП, 2014. 76 с.
6. Докторович М. О. Формування соціальної компетентності старшого підлітка з неповної сім'ї: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. К., 2007. 20 с.
7. Смагіна Т. М. Поняття та структура соціальної компетентності учнів як наукова проблема. *Вісник Житомирського державного університету*. Житомир, 2010. Вип. 50. С. 138-142
8. Пономарьов О. С., Чеботарьов М. К. Формування професійної відповідальності майбутнього інженера. *Вісник НТУ «ХПІ»*. Серія: *Історія науки і техніки*. Х.: НТУ «ХПІ», 2013. № 68 (1041). С. 123–131
9. Бондаренко В. В. Гуманітарна складова навчального процесу в закладах вищої технічної освіти з підготовки інженерів транспортної галузі за спеціальністю j8 «автомобільний транспорт». *Сучасні освітні методика та технології в умовах викликів сьогодення: Матеріали II Всеукраїнської науково-методичної конференції в online форматі (01-02 травня 2025) / за заг. ред. О. А. Жукової*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 19-26
10. Щокіна Н. Проблемне навчання у підготовці майбутніх викладачів. URL:https://pedagogy.lnu.edu.ua/departments/pedagogika/periodic/pedos3t/tom1/31_shchokina.pdf (дата звернення 18.11.2025).
11. Попенко Н.В. Технологія організації соціально-гуманітарної підготовки майбутніх магістрів природничих спеціальностей в умовах дистанційного навчання. *Вісник*

університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і Психологія». Педагогічні науки. 2020. № 1 (19). С.254-262.